

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-66-3-139-143
УДК 37. 013. 82: 78(045)

Еріка КУЦИН

аспірант, асистент кафедри
Мукачівський державний університет
e-mail: w380667005807@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлюється проблема впровадження у навчально-виховний процес арт-терапевтичних технологій як засобу психолого-педагогічної адаптації особистості в умовах глобалізації суспільства. Розкрито роль музичного мистецтва у впливі на емоційно-почуттєву сферу виявлення та розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості, з'ясовано доцільність використання різновидів музикотерапії у музично-творчій діяльності молодших школярів. Музикомалювання, вокалотерапія, рецептивне сприймання музики, ритмотерапія, що сприяють подоланню психологічного дискомфорту у навчальній діяльності учнів, спонукають до творчого самовираження особистості, пізнання дитиною світу мистецтва.

Ключові слова: арт-терапія, технологія, інновація, профілактика, ізотерапія, хромотерапія, музико малювання, емоції.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних змін відбувається переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства. Тому, система освіти в Україні потребує оновлення та збагачення змісту педагогічного процесу на засадах гуманізації, який забезпечував би повноцінний розвиток та становлення життєво компетентної творчої особистості, максимального розкриття її природного потенціалу та задатків. Саме у старшому дошкільному віці та у початковій школі відбувається формування життєвої, освітньої компетентності дитини, її успішного особистісного розвитку впродовж навчання в загальноосвітньому закладі. Гуманізація освіти передусім створює сприятливі психологічні та соціально-психологічні умови діяльності учнів, враховує їхні вікові та індивідуальні особливості, виявляє здібності і стимулює їхній всебічний розвиток.

У новітніх нормативних документах (Законі України «Про освіту», Концепції Нової української школи, Державному стандарті початкової освіти) підкреслена необхідність набуття учнями ключових компетентностей, що дають можливість розвитку успішного навчання, самовираження, самопізнання, соціальної адаптації і збереження як фізичного, так і психічного їх стану [5, с.4]. Такий розвиток освіти в Україні зумовлює необхідність активного впровадження у навчальний процес інноваційних технологій, сучасних педагогічних методів та засобів навчання, а також використання нововведень у практичну діяльність педагога. Сучасний вчитель музичного мистецтва повинен бути добре ознайомленим з інноватикою в педагогічній та мистецькій галузях і бути готовим до швидкого впровадження освітньо-мистецьких

інновацій в процес своєї професійної діяльності. Одним із ефективних шляхів вирішення поставлених завдань перед освітньою галуззю являється впровадження у навчально-виховний процес **арт-терапевтичної** інноваційної гуманістично зорієнтованої **технології**, що передбачає створення психологічно-комфортного освітнього середовища шляхом актуалізації педагогічного потенціалу засобами арт-терапевтичного впливу (вокалотерапія, проведення рухливих музичних ігор, музикотерапія, музикомалювання (хромотерапія, ізотерапія), тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Терапевтичні ідеї гармонізації особистості мали місце у поглядах видатних зарубіжних педагогів-гуманістів (Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Я. Коменський, Я. Корчак, М.Монтесорі) та вітчизняних (А.Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К.Ушинський).

Проблематика формування особистості сучасної дитини засобами арт-терапії відображена у працях сучасних учених в галузі педагогіки (М. Алексеева, О. Деркач, І.Лисенкова, Г.Побережна), психології (О.Вознесенська, Т. Глухова). У дослідженнях Л. Масол найбільш ґрунтовно розкрито сутність впровадження компетентісного підходу до змісту загальної мистецької освіти.

Нові ефективні методи реабілітації та профілактики, а також нетрадиційні підходи, щодо підвищення резервних можливостей розвитку дитини висвітлено у програмах оздоровчо-освітньої роботи «Веселкова музикотерапія», «Музично-оздоровчі мандрівки» І. Малашевської.

Практичний досвід використання таких арт-терапевтичних засобів у роботі з дітьми як ізотерапія та хромотерапія подано у працях

Я.Скрипник. Ідеї та окремі елементи концепції музично-раціональної психотерапії розкрито у навчальному посібнику для студентів вищих навчальних закладів В. Петрушина – «Музична психотерапія».

Мета статті. Розкрити значення музичного мистецтва у розвитку особистості учнів, висвітлити особливості використання його арт-терапевтичного потенціалу у впливі на емоційно-почуттєву сферу, самовираження та саморозвиток молодших школярів.

Результати дослідження. Глобальні зміни та інноваційні виклики сучасного суспільства спонукають до актуалізації та реалізації в навчально-виховному процесі головних завдань національної освіти, що задекларовані у нормативних державних документах. У Законі України про дошкільну освіту задекларовано важливість «збереження та зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я підростаючого покоління» [6, с.4]. Характерними переживаннями сучасних дітей є відчуття дисгармонії та внутрішнього дисбалансу, що становить суттєву перешкоду в їх повноцінній життєдіяльності, особистісному розвитку, а також стає причиною психологічної нестабільності, проявів депресивного стану та різних захворювань. Сучасні діти перенасичені негативною інформацією, в потоці якої неусвідомлено-надмірно вони перебувають, отримуючи від неї шкідливий руйнівний вплив. Дитяча нервова система не встигає адаптуватися до шаленого темпу і ритму життя, тому їй притаманний неспокій, нервовість, гіперактивність, погіршення продуктивної діяльності та виникнення психосоматичних захворювань. Дана проблематика набуває особливої актуальності в освітньо-педагогічній галузі та потребує створення нових ефективних методів і прийомів реабілітації та профілактики, нетрадиційних підходів, що підвищують резервні можливості організму дитини в навчально-виховному процесі. Одним із інноваційних видів освітньої діяльності, що допоможе захистити дитину від шкідливого впливу сьогодення та пробудити захисні механізми її організму – є арт-терапія.

«Використання арт-терапевтичних інструментів спеціалістом дозволяє клієнту встановити контакт з ранніми чи актуальними переживаннями, сприяє відреагуванню сильних емоцій, переживань, виразити які за допомогою слів буває набагато важче» [3]. Таким чином, володіючи арсеналом арт-терапевтичних інструментів, педагог у своїй професійній діяльності зможе допомогти учневі у власному самовираженні та самопізнанні, а також, у вмінні презентувати себе світу. Шляхом актуалізації арт-терапевтичного потенціалу традиційних засобів психолого-педагогічного

впливу (гра, музика, танець, спілкування) передбачено створення психологічно-комфортного освітнього середовища у навчально-виховному процесі молодших школярів [4, с.32].

Одним із вагомих висновків науковців являється поділ арт-терапії на три форми:

- активна (створення продукту творчості, зокрема-малюнок, скульптура, музична композиція, танець);
- пасивна (використання художніх творів, які вже створені: розгляд картин, читання книги, прослуховування музичного твору);
- змішана (використання вже створених витворів мистецтва: музичні твори, картини, казки, тощо) для створення власних творчих продуктів.

Саме такий зв'язок мистецтв з сутністю людини залишається актуальним і активно використовується у європейських арт-терапевтичних школах [1].

Найбільш обґрунтованою являється класифікація мистецтв німецького філософа і художника Р.Штайнера, де він мистецтво ділить на дві сфери:

– сфера мистецтв, які працюють з матеріальним:

- а) мистецтво оформлення простору (середовища);
- б) мистецтво створення динамічної пластички і об'ємних форм;
- в) мистецтво вираження форм за допомогою ліній та кольору.

– сфера мистецтв, які працюють із нематеріальним:

- а) мистецтво володіння словом;
- б) мистецтво володіння рухами;
- в) мистецтво володіння соціальним простором. [3].

Застосування арт-терапевтичних технік сприяє досягненню наступних результатів:

- розвитку творчих здібностей;
- росту самопізнання;
- розвитку емоційно-морального потенціалу;
- формування вмінь вирішувати конфліктні ситуації, зняття напруги, релаксації;
- формування вмінь виражати емоції;
- розвитку комунікативних навичок, навичок соціальної підтримки і взаємної довіри [4, с.48].

Отже, впровадження в навчально-виховний процес інноваційної арт-терапевтичної технології як одного з ефективних шляхів вирішення ряду завдань, зокрема, формування почуття задоволення й насолоди від навчально-пізнавальної діяльності, збереження індивідуальності кожного учня та вихованця, дасть можливість вчителю бачити внутрішній світ кожної дитини.

Використання арт-терапевтичних прийомів та методів в роботі вчителя музичного мистецтва

може відбуватися на будь-якому етапі заняття, використовуючи їх як складову частину художньо-творчої діяльності учнів. Арт-терапевтичні завдання в процесі занять, можуть бути найрізноманітнішими: від звичайного малювання до аплікації, ліплення, колажу.

Як відомо, через малюнок дитина може виплеснути негативні почуття та поділитися позитивними емоціями, а арт-терапія – це лікування за допомогою залучення дитини до мистецтва, через яке дитина може самостійно висловлювати свої почуття, потреби та мотивацію своєї поведінки, діяльності й спілкування, що так необхідні для її повноцінного розвитку та для пристосування до навколишнього середовища, соціума [8, с.7].

Застосування арт-терапевтичних методів дуже ефективне у роботі з дітьми, які мають вади зору, оскільки, вони комплексують, замикаються в собі, зазнають труднощів в просторовій орієнтації та розпізнанні кольорів. У роботі з дітьми зі зниженим зором, або для корекції зору слід використовувати два напрями арт-терапії:

- хромотерапію;
- ізотерапію, застосування яких допоможе відновити та покращити зір, зняти напруження та розвинути окоруховий апарат [8].

Проблеми вирішення зміцнення фізичного здоров'я, гармонізації емоційних станів, моделювання поведінки дитини та активізація її творчого потенціалу окреслена у розробці парціальної програми «Веселкова музикотерапія» І. Малашевської. В ній авторка опиралася на ідеї «ритмопластичного виховання», які висвітлені у праці Еміля Жак-Далькроза – «Ритм», та на важливість значення фольклору, народних ладів і ритмів у дитячому вихованні, що розкриті у працях Бели Бартока.

Підвищенню резервних сил дитячого організму сприяє ефективний різновид арт-терапії – вокалотерапія. Арт-терапевтичний вплив вокального звуку на організм дитини, здійснюється через вібрації частот, наприклад, звук «А»-позитивно впливає на верхні дихальні шляхи, «І»-головний мозок, гіпофіз, «Є»-гортань, щитовидну залозу.

Доцільність впровадження вокалотерапії у навчально-виховний процес полягає у своєрідній музично-звуковій гімнастиці. Практичне значення містять в собі вокалотерапевтичні вправи для дітей молодшого шкільного віку, зокрема: «Голоси природи», «Пташині співи», «Дикі тварини».

Танцювально-рухова терапія здійснюється через такий вид роботи як музично-танцювальна діяльність на заняттях музичного мистецтва та музично-оздоровчих заняттях. Вона спрямована на підготовку до загальної емоційно-психологічної розрядки, тому здебільшого належить до емоційно-активізувальних видів діяльності. Основна мета їх полягає у вивільненні неререалізованої енергії, зокрема, гіперактивних дітей, та сприяння розгальмованості дошкільників, особливо замкнених та дітей із браком уваги. Провідним методом у цьому виді діяльності є імпровізація на основі емоцій, викликаних музикою, що дає змогу заглибитися кожній дитині у свій внутрішній світ і відпустити відповідну емоцію (страх, гнів, образ) [6, с.18].

Застосування музикомалювання (поєднання музики і малювання) у практичній роботі дітей, дасть можливість розвивати в них творчу активність та творчу уяву. рухливі музичні ігри, драматизація під музику усуне психоемоційне напруження та виховає толерантність у спілкуванні

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для ефективного використання арт-терапевтичної технології у навчально-виховному процесі потрібно використовувати якомога більшу кількість арт-терапевтичних напрямків у їх поєднанні на уроках музичного мистецтва в ДНЗ та ЗОШ. На даний час для обґрунтування практики арт-терапевтичної роботи з дітьми педагогічно найбільш впровадженими є ті, що орієнтовані на процес психічного, морально-духовного, корекційного розвитку особистості.

На нашу думку, потенціал музичного мистецтва є одним з найбільш суттєвих і життєво-необхідних чинників розвитку особистості, самовираженні та самопізнанні учнів молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-терапії в освіті / О. Вознесенська, Л. Мова. – К.: Шкільний світ, 2007. – 120 с.
2. Комаровська О. Мистецькі досягнення учнів: що і як оцінюємо / О. Комаровська // Мистецтво та освіта. – №4(90). – 2018. – С. 2 – 6.
3. Костевич В. Розкриття та інтеграції творчого потенціалу в просторі арт-терапії / В. Костевич // Простір арт-терапії: Разом з вами: збірник наукових статей / за наук. редакцією А. Чуприкова, О. Браусенка-Кузнєцова, О. Вознесенської. – К., 2006. – С. 34 – 38.
4. Лисенкова І. Арт-терапія як засіб соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із затримкою психічного розвитку: ... дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / І. Лисенкова. – Миколаїв: Чорноморський державний університет ім. П. Могили, 2012.
5. Малашевська І. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку «Веселкова музикотерапія» / І. Малашевська, С. Демидова. – вид. 2-ге, без змін. – Тернопіль: Мандрівець, 2016. – 44 с.

6. Музично-оздоровчі мандрівки з дітьми п'ятого року життя: програма і методичні рекомендації / авт. кол.: С. Боднар та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2017. – 128 с.
7. Петрушин В. Музыкальная психотерапия: Теория и практика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Петрушин. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2011. – 176 с.
8. Скрипник Я. Використання ізотерапії та хромотерапії як арт-терапевтичного засобу в роботі з дітьми зі зниженим зором / Я. Скрипник // Мистецтво в школі. – №10(70) жовтень. – 2014. – С. 7 – 8.
9. Щиголева А. Застосування інтерактивних технологій на уроках музичного мистецтва / А. Щиголева // Мистецтво в школі. – №9(33) вересень. – 2011. – С. 5 – 7.

References

1. Voznesensk, O., Mova, L. (2007), Art-terapiya v rabote praktychnoho psykholoha: Vykorystannya art-terapiyi v osviti [Art therapy in the work of a practical psychologist: Use of art therapy in education], School World, Kyiv, 120 p.
2. Komarovskaya, O. (2018) Artistic achievements of students: what do we appreciate [Mystets'ki dosyahnennya uchniv: shcho i yak otsinyuyemo], Art and education, No. 4 (90), pp. 2-6.
3. Kostevich V. (2006), Discovery and integration of creative potential in the space of art therapy, Space art therapy: Together with you: a collection of scientific articles [Rozkrytyta ta intehratsiyya tvorchoho potentsialu v prostori art-terapiyi, Prostir art-terapiyi: Razom z vamy: zbirnyk naukovykh statey], red. A. Chuprikov, O. Bruusenko-Kuznetsov, O. Voznesenskaya, Kyiv, pp. 34 – 38
4. Lysenkova, I. (2012), Art therapy as a means of socio-pedagogical support for younger students with a delay in mental development: dissertation [Art-terapiya yak zasib sotsial'no-pedahohichnoyi pidtrymky molodshykh shkolyariv iz zatrymkoyu psykhychnoho rozvytku: ... dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk], Nikolaev: Black Sea State University named after. P. Mohyli.
5. Malashevskaya, I., Demidova, S. (2016), Prohrama ozdorovcho-osvitn'oyi roboty z dit'my starshoho doshkil'noho viku «Veselkova muzykoterapiya» [The program of health-educational work with children of the senior preschool age "Veselkova music therapy"], edition 2nd, Mandrivets, Ternopil, 44 p.
6. Bodnar, S. (2017), Muzychno-ozdorovchi mandrivky z dit'my p'yatoho roku zhyttya: prohrama i metodychni rekomendatsiyi [Musical-recreational travels with children of the fifth year of life: program and methodical recommendations], Mandrivets, Ternopil, 128 p.
7. Petrushin, V. (2011), Muzykal'na psikhoterapiya: Teoriya i praktika: ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedeniy [Musical psychotherapy: Theory and practice: studies. allowance for stud. higher studies. institutions], Vlados, Moscow, 176 p.
8. Skrypnyk, Y. (2014), Use of isotherapy and chromotherapy as an art-therapeutic agent in working with children with reduced vision [Vykorystannya izoterapiyi ta khromoterapiyi yak art-terapevtychnoho zasobu v roboti z dit'my zi znyzhenym zorom], Art in school, No. 10 (70) October, pp. 7 – 8.
9. Shchigoleva, A. (2011), Application of interactive technologies at musical art lessons [Zastosuvannya interaktyvnykh tekhnolohiy na urokakh muzychnoho mystetstva], Art in school, No. 9 (33) September, pp. 5 – 7.

Эрика Куцын. Педагогический потенциал арт-терапевтического воздействия музыкального искусства

В статье раскрыта проблема внедрения в учебно-воспитательный процесс арт-терапевтических технологий как средство психолого-педагогической адаптации личности учеников в условиях глобализации общества. Раскрыта роль и влияние музыкального искусства на эмоционально-чувствительную сферу, раскрытия и развития естественного таланта, творческого выражения личности. Выявлена роль использования разных видов музыкотерапии в сфере музыкально-творческой деятельности младших школьников. Музыкорисование, вокалотерапия, изотерапия, рецептивное восприятие музыки, ритмотерапия, которые способствуют извлечению психологического дискомфорта в учебной деятельности младших школьников, подталкивают к творческому самовыражению их личности, познанию мира искусств.

Ключевые слова: арт-терапия, технология, инновация, профилактика, изотерапия, хромотерапия, музыкорисование, эмоции.

Erika Kutsyn. Pedagogical potential of art-therapeutic influence of musical art

The article considers the problem of the introduction into the educational process of art-therapeutic technologies as a means of psychological and pedagogical adaptation of the individual in the conditions of society globalization. The role of musical art in influencing the emotional and sensual sphere of revealing and development of natural abilities, creative expression of personality is revealed, the expediency of using varieties of music therapy in music-creative activity of younger students is clarified. Music education, vocal therapy, receptive perception of music, rhythm therapy, which contribute to overcoming psychological discomfort in students' educational activities, encourage the creative expression of personality, the child's knowledge of the art world. The education system in Ukraine requires updating and enriching the content of the pedagogical process on the basis of humanization, which will contribute to the full development of the individual, the formation of vital competences for the maximum disclosure of his or her natural inclinations and creative potential. It is in the primary school that the foundations for the formation of the experience of educators (younger students), their needs, which motivate learning, knowledge and skills, which are formed in different educational environment, different social situations and condition the formation of attitude to them, are laid. The state normative document (The Law of Ukraine "On Education") emphasizes the need for students to acquire key competences that enable the development of successful learning, self-expression, self-knowledge, social adaptation and preservation of their physical and mental state. Such development of education in Ukraine makes it necessary to actively introduce into the

educational process the innovative technologies and modern pedagogical approaches, among which art-pedagogy is a new trend that integrates theoretical knowledge and methodological developments in psychology, art and pedagogy. With the help of music, drawing, fairy tales, theatre teachers can unite the class, identify problems of the child in time, form their life values, motivate them to study. The professional activity of a music art teacher in the context of educational reform and the introduction of inclusive education as a form of providing equal access to quality education for children with special educational needs, presupposes the need to master innovative technologies for the use of musical art as a method of comprehensive and multidimensional stimulation of personality development, child's condition, behavioural abnormalities, and also as a form of art treatment. One of the effective ways of solving the set tasks before the educational industry is the introduction of innovative, art-therapeutic – humanistic-oriented technology in the educational process, which involves the creation of a psychologically-comfortable educational environment by updating the pedagogical potential by means of art education (vocal therapy, art therapy, music therapy, (etc.).

Key words: art therapy, technology, innovation, prevention, isotherapy, chromotherapy, music drawing, emotions.